

Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen

Martijn Souren

Ongeveer 70 procent van de werknemers met een zorgsituatie verleent zelf mantelzorg. Ze maken daarvoor slechts in beperkte mate gebruik van aanvullende verlofregelingen. Slechts 14 procent van de langdurend zorgverlenende werknemers neemt verlof op. Is de zorg van kortere duur dan ligt dat percentage op ruim 30. Hebben werknemers wel behoefte aan verlof, maar nemen ze het niet op dan komt dat vaak doordat het werk het niet toelaat. Twee derde van alle langdurend mantelzorg verlenende werknemers heeft echter helemaal geen behoefte aan verlof. Bij werknemers met een kortdurende zorgsituatie is dat ruim de helft.

1. Inleiding

Het regeringsbeleid is gericht op een zo groot mogelijke arbeidsparticipatie. Daarbij moeten mensen bijvoorbeeld ook in staat zijn om werk te combineren met andere taken zoals mantelzorg. Hiervoor zijn verschillende verlofregelingen voor werknemers ontwikkeld, zodat arbeid en zorgtaken beter kunnen samengaan. In dit artikel wordt beschreven in welke situaties werknemers gebruik maken van een verlofregeling. Ook wordt nagegaan of er behoefte is aan verlof. Verder wordt bekeken of de redenen om niet te zorgen of om geen verlof op te nemen verband houden met een gebrek aan verlofmogelijkheden.

De uitkomsten in dit artikel zijn gebaseerd op de Enquête Beroepsbevolking (EBB). In deze enquête wordt aan personen van 15–64 jaar gevraagd of zij in hun huishouden het afgelopen jaar te maken hebben gehad met een situatie waarbij zorg nodig was voor de partner, een kind, ouder, familielid, vriend of kind buiten het huishouden. Dit kan langdurende of regelmatige zorg (langer dan 2 weken) voor een ernstig zieke betreffen, maar ook kortdurende zorg vanwege een plotselinge ziekte of ongeval.

Bij langdurende zorg kan er bovendien onderscheid gemaakt worden tussen wel of geen levensbedreigende situatie. Omdat aanvullende verlofregelingen alleen van toepassing zijn op werknemers zal hier worden ingezoomd op deze groep mantelzorgers. Voor de werknemers is vastgesteld in welke gevallen zij gebruik maken van een verlofregeling en zo niet of ze daar wel behoefte aan hadden. Als mantelzorg inderdaad een obstakel is om volledig te kunnen participeren op de arbeidsmarkt, dan zouden goed toegepaste verlofregelingen een oplossing kunnen bieden.

2. Mantelzorg

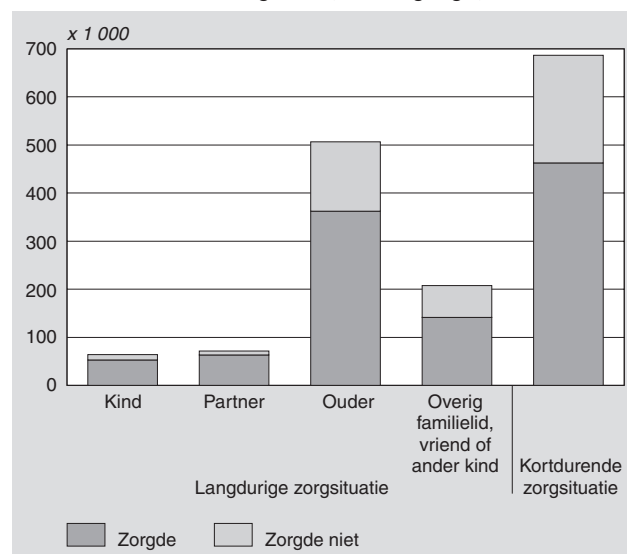
2.1 Mantelzorg door werknemers

Wanneer de situatie zich aandient, nemen de meeste werknemers de zorg op zich van een zieke of hulpbehoevende naaste.

Ongeveer 70 procent van de werknemers doet dat bij zowel kortdurende als langdurende ernstige zorgsituaties. Als het een ernstig ziek kind of de partner betreft, gaat het zelfs om ruim 80 procent. Meestal betreft de langdurende mantelzorg de zorg voor één van de ouders. Er zijn iets meer werknemers met een langdurende zorgsituatie dan met een kortdurende zorgsituatie.

In 2005 zijn ruim 800 duizend werknemers geconfronteerd met ten minste één langdurende zorgsituatie. Ruim 360 duizend werknemers zorgden voor een hulpbehoevende ouder. Verder verleenden ruim 140 duizend werknemers zorg aan een overig familielid, een vriend of een kind buiten het huishouden. Bij een zorgsituatie van de partner of een eigen kind waren respectievelijk ruim 60 duizend en 50 duizend werknemers betrokken. Bijna 700 duizend werknemers kregen te maken met een kortdurende zorgsituatie. Bij zowel langdurende als kortdurende situaties zorgen vrouwen iets vaker dan mannen (Portegijs et al, 2006). Uit ander onderzoek blijkt verder dat vijftigers het meest belast zijn met mantelzorg (Souren, 2006).

1. Werknemers met een zorgsituatie, naar zorgvrager, 2005¹⁾

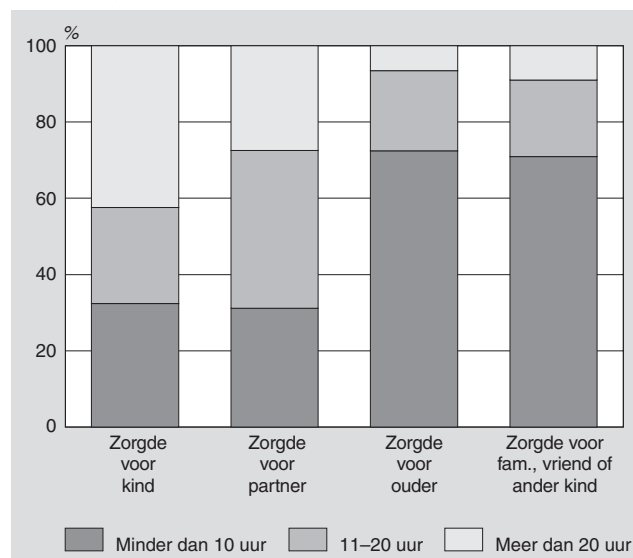
¹⁾ Een werknemer kan bij meer dan één zorgsituatie betrokken zijn.

2.2 Zorg voor kind of partner kost meeste uren

De belasting van mantelzorgers in een langdurende zorgsituatie verschilt nogal. Zorg voor een kind in het huishouden of partner kost een mantelzorger meer uren dan zorg voor ouders, andere familieleden, vrienden of andere kinderen. Het verzorgen van een kind kostte in 2005 voor ruim 40 procent van de verzorgers meer dan twintig uur per week. Bij de zorg voor een partner lag dat percentage op bijna 30. De zorg voor een ouder, overige familieleden, vrienden of andere kinderen kostte daarentegen slechts bij een op de

tien werknemers meer dan twintig uur. De laatstgenoemde zorg kan vaker met anderen gedeeld worden en vindt doorgaans niet in het eigen huishouden plaats. Bij zorg voor een partner of kind is dat wel het geval. Bovendien is deze zorg ook minder vaak te delen met anderen.

2. Zorgen van langdurend mantelzorg verlenende werknemers, naar zorgvrager, 2005

2.3 Kiezen om niet te zorgen

In 2005 koos 27 procent van de werknemers met een langdurende en 33 procent met een kortdurende zorgsituatie ervoor om niet te zorgen. Dat zijn ruim 210 duizend personen bij langdurende en ruim 220 duizend bij kortdurende zorgsituaties. Van de mensen die niet zorgen, zou echter iets minder dan de helft dat wel willen. De voornaamste reden om het dan toch niet te doen, is omdat het werk dat niet toelaat. Andere redenen spelen nauwelijks een rol. Ook de beperkte beschikbaarheid van of bekendheid met verlofregelingen is geen reden voor werknemers om geen mantelzorg te kunnen verlenen. Het zijn vooral werknemers met een voltijd baan, en dus vaak ook mannen, die relatief vaak kiezen om geen zorg te verlenen.

Staat 1
Werknemers: wel zorgsituatie, niet gezorgd, 2005

	Langdurende zorgsituatie (%)	Kortdurende zorgsituatie (%)
Wilde niet zorgen	54	50
Wilde wel, maar kon niet door	45	42
Te zware opgave	2	.
Werk liet het niet toe	28	28
Was niet bekend met de regeling(en)	.	.
Te weinig verlofdagen	.	.
Financieel niet haalbaar	.	.
Geen van deze	13	12
Onbekend	.	8

3. Zorgverlof en behoefte aan verlof

3.1 Verlofregelingen

De Nederlandse overheid wil werknemers meer in staat stellen om mantelzorg te kunnen verlenen. In 2001 is de Wet arbeid en zorg ingevoerd. Na enkele uitbreidingen van deze wet waren in 2005 de volgende regelingen van kracht die het beter mogelijk moeten maken om arbeid en mantelzorg te combineren:

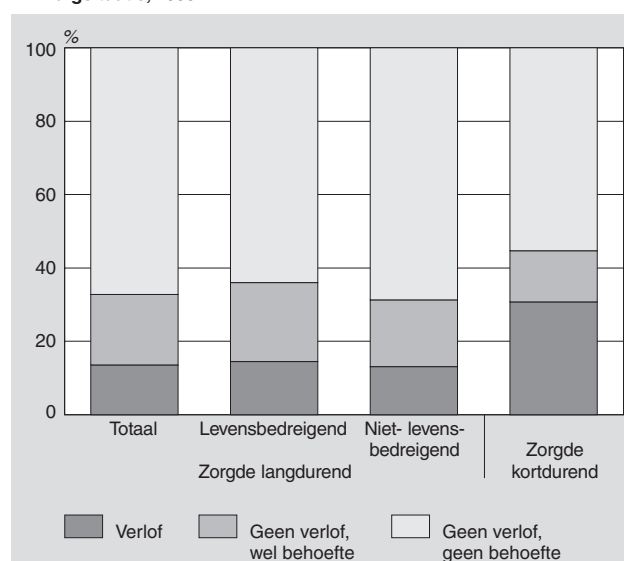
- *Calamiteitenverlof*: (betaald) verlof in geval van zeer bijzondere persoonlijke omstandigheden;
- *Kortdurend zorgverlof*: maximaal tien dagen (betaald) verlof (ten minste 70 procent van het dagloon) per jaar om te zorgen voor thuiswonend ziek (pleeg-)kind, partner of ouder;
- *Langdurend zorgverlof*: maximaal zesmaal de wekelijkse arbeidsduur aan (onbetaald) verlof voor zorg voor een levensbedreigend zieke partner, kind of ouder.

Naast deze speciale verlofregelingen kunnen werknemers in sommige gevallen ook (betaald of onbetaald) bijzonder of buitengewoon verlof krijgen. Ten slotte kunnen ze eventueel ook regulier verlof zoals adv-dagen of onbetaalde verlofdagen opnemen. In dit artikel wordt ook bekeken of er wel behoefte was aan verlof en wat de redenen zijn om toch geen verlof op te nemen.

3.2 Weinig gebruik van zorgverlof

Over het algemeen gebruiken mantelzorgers in beperkte mate een verlofregeling om te kunnen zorgen voor een ernstig zieke of hulpbehoevende naaste. In 2005 deed slechts 14 procent van de langdurend zorgverlenende werknemers een beroep op een verlofregeling. Daarnaast had nog eens 19 procent wel de behoefte aan verlof, maar maakte er geen gebruik van. Als de ziekte levensbedreigend was, maakten werknemers iets vaker gebruik van verlof en was er ook iets vaker behoefte aan een verlofregeling.

3. Gebruik en behoefte aan verlof door werknemers, naar ernst en duur zorgsituatie, 2005

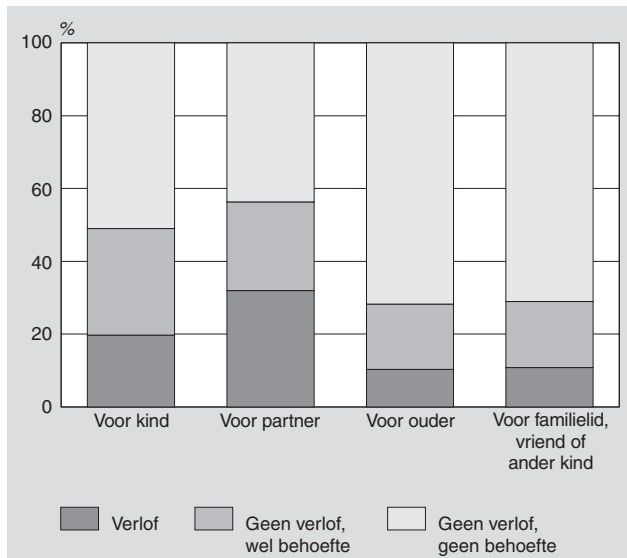

geling. De overige 67 procent gaf aan geen behoefte aan verlof te hebben. Bij een kortdurende zorgsituatie had 55 procent van de werknemers geen behoefte aan verlof. Van de overige 45 procent heeft 31 procent verlof opgenomen en 14 procent nam geen verlof terwijl ze daar wel behoefte aan hadden. Bij kortdurende zorgsituaties wordt dus vaker verlof opgenomen en is bij degenen die dat niet doen minder vaak behoefte aan verlof dan bij langdurende zorgsituaties.

3.3 Zorgverlof naar zorgvrager

Het is dus maar een relatief kleine groep werknemers die verlof opneemt om langdurende mantelzorg te kunnen verlenen. Achtergrondkenmerken van de mantelzorgers zoals geslacht, leeftijd, opleiding, herkomst of de kenmerken van hun baan zoals de arbeidsduur, sector of bedrijfsgrootte hangen licht samen met het gebruik dat van verlof wordt gemaakt (tabel1). Het opnemen van verlof verschilt echter sterk per hulpbehoevende. Voor het verzorgen van een partner nam bijvoorbeeld 32 procent van de werknemers verlof op. Betrof het de zorg van een ouder dan gebruikte 10 procent verlof. Dit verschil hangt samen met de belasting voor de mantelzorg. Zorg voor partner of kind neemt namelijk meer uren in beslag. Bovendien kan bij een ouder de zorg veelal gedeeld worden met anderen.

4. Gebruik en behoefte aan verlof door werknemers bij langdurende zorg, naar zorgvrager, 2005

3.4 Wel behoefte aan verlof, maar niet opnemen

Van de mantelzorgers die geen verlof opnemen, had 19 procent bij langdurende zorg en 14 procent bij kortdurende zorg wel behoefte aan verlof. Vaak nemen zij geen verlof op omdat het werk dat niet toelaat. Dat gold voor ongeveer 40 procent van de werknemers. In een kortdurende zorgsituatie was 14 procent van de werknemers die wel behoefte aan verlof heeft niet bekend met verlofregelingen. Van de werknemers die langdurende zorg bij een levensbedreigende ziekte verlenen, maar geen verlof opnemen, was ook 14 procent niet bekend met de regelingen. Juist voor

Staat 2 Mantelzorgverlenende werknemers, naar redenen om geen verlof op te nemen, 2005

	Zorgde langdurend		Zorgde kortdurend
	Levensbedreigende ziekte	Niet-levensbedreigende ziekte	
	%		
Financieel niet haalbaar	10	12	9
Werk liet het niet toe	40	41	36
Was niet bekend met de regeling(en)	14	8	14
Te weinig verlofdagen	5	8	6
Geen van deze	31	31	35

deze doelgroepen zijn de speciale verlofregelingen ingesteld.

3.5 Langdurend zorgverlof niet in trek

Werknemers die wel verlof opnemen om langdurend mantelzorg te kunnen verlenen, maken het meest gebruik van kortdurend zorgverlof, bijzonder of buitengewoon verlof en adv- of vakantiedagen. Daarentegen maken ze maar weinig gebruik van langdurend zorgverlof, terwijl deze vorm hier juist voor is bedoeld. Wellicht is langdurend verlof minder in trek omdat het in principe onbetaald is. Bijzonder verlof en kortdurend zorgverlof waren met 25 procent de populairste verlofregelingen bij levensbedreigende zorgsituaties.

In het geval van langdurende zorg bij een niet-levensbedreigende ziekte is kortdurend zorgverlof veruit het meest in trek. Ook nemen werknemers dan naar verhouding vaak adv- of vakantiedagen op. Langdurend zorgverlof wordt zelfs iets vaker benut dan bij een levensbedreigende ziekte, terwijl deze regeling hier eigenlijk niet voor bedoeld is. De overige verlofregelingen zijn iets minder in trek bij niet-levensbedreigende ziektes.

Bij kortdurende zorg komt het opnemen van vrije dagen het meest voor. Bijna 40 procent van de werknemers met een kortdurende zorgsituatie gebruikte adv- of vakantiedagen. Slechts 19 procent nam kortdurend zorgverlof. Kortdurend zorgverlof is dus meer in zwang bij langdurende

Staat 3 Mantelzorgverlenende werknemers, naar verlofregeling, 2005

	Zorgde langdurend		Zorgde kortdurend
	Levensbedreigende ziekte	Niet-levensbedreigende ziekte	
	%		
Adv/vakantieverlof	22	23	36
Calamiteitenverlof	6	8	9
Bijzonder/buitengewoon verlof	25	16	16
Kortdurend zorgverlof	25	35	19
Langdurend zorgverlof	3	8	
Onbetaald verlof	6	4	5
Heeft zich ziek gemeld	7	2	2
Geen van deze	7	4	14

dan bij kortdurende zorg. Ook blijkt dat hoe minder acuut de zorg is, des te meer werknemers dit proberen op te vangen met een vrije dag. Als de zorgsituatie een langduriger en ernstiger karakter heeft, is er juist meer sprake van bijzonder verlof of kortdurend zorgverlof. Werknemers maken in alle gevallen vrij weinig gebruik van onbetaalde verlofvarianten.

4. Technische toelichting

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. De gegevens in dit artikel zijn voor het merendeel afkomstig uit de module arbeid en zorg, die in 2005 voor de eerste keer is opgenomen in de EBB op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. In 2007 is deze module opnieuw in de EBB opgenomen.

4.1 Vragen over mantelzorg in de module Arbeid en Zorg

Deed zich in uw huishouden in de afgelopen 12 maanden een situatie voor waarin regelmatige of langdurige (langer dan 2 weken) zorg voor een ernstig zieke of hulpbehoevende familieleden of vrienden nodig was?

1. Ja
2. Nee

Voor wie was deze zorg nodig?

1. Ondervraagde Persoon zelf
2. Partner
3. Kind binnen het huishouden
4. Kind jonger dan 15 jaar buiten het huishouden
5. Ouder
6. Overig familielid of vriend

Voor elke hulpbehoevende wordt verder gevraagd:

Heeft u de zorg voor uw verleend?

1. Ja, Ondervraagde Persoon
2. Ja, partner
3. Ja, op en partner
4. Nee, andere oplossing gevonden
5. Nee, geen andere oplossing gevonden

Daarnaast wordt gevraagd:

Naast regelmatige en langdurige zorg, kan het voorkomen dat een kind of familielid onverwacht kortdurende (korter dan 2 weken) zorg nodig heeft vanwege een plotselinge ziekte, een ongeval of een ziekenhuisopname.

Deed zich in uw huishouden in de afgelopen 12 maanden een dergelijke situatie voor?

1. Ja
2. Nee

Als men zelf niet langdurend of kortdurend zorgt, maar partner wel, wordt er gevraagd:

Uw partner heeft de zorg verleend, had u de zorg ook wel willen verlenen?

1. Ja
2. Nee

Als men zelf niet zorgt en de partner ook niet, wordt er gevraagd:

Had u de zorg wel willen verlenen?

1. Ja, Ondervraagde Persoon
2. Ja, partner
3. Ja, Ondervraagde Persoon en partner
4. Nee

Als men wel wilde zorgen, wordt er gevraagd:

Wat is de belangrijkste reden waarom u niet kon zorgen?

1. Te zwaar
2. Werk liet het niet toe
3. Was niet bekend met de regeling(en)
4. Te weinig verlofdagen
5. Financieel niet haalbaar
6. Geen van deze

4.2 Vragen over verlof in de Module Arbeid en Zorg

U heeft in de afgelopen 12 maanden regelmatige of langdurige zorgtaken gehad. Heeft u hiervoor van een verlofregeling gebruik gemaakt.

1. Ja
2. Nee

Als men gebruik heeft gemaakt van een verlofregeling, wordt er gevraagd:

Van welke verlofregelingen heeft u gebruik gemaakt?

1. Adv/vakantieverlof
2. Calamiteitenverlof
3. Bijzonder/buitengewoon verlof
4. Kortdurend zorgverlof
5. Langdurend zorgverlof
6. Onbetaald verlof
7. Heeft zich ziek gemeld
8. Geen van deze

Als men geen gebruik heeft gemaakt van een verlofregeling, wordt er gevraagd:

Had u wel behoefte aan verlof?

1. Ja
2. Nee

Als men wel behoefte had aan verlof, wordt er gevraagd:

Wat was de belangrijkste reden om geen verlof op te nemen?

1. Financieel niet haalbaar
2. Werk liet het niet toe

3. Was niet bekend met de regeling(en)
4. Te weinig verlofdagen
5. Geen van deze

Literatuur

Souren, M. (2006). Zorgtaken en arbeidsparticipatie. Sociaal-economische trends, CBS, 3e kwartaal 2006, pp. 32–37.

Portegijs, W., Hermans, B. en Lalta, V. (2006) Emancipatiemonitor 2006. Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Den Haag.

Tabel 1
Gebruik en behoefte aan verlof door werknemers, 2005

	Langdurende zorg					Kortdurende zorg					
	Totaal	Verlof	Geen verlof wel behoefte	Geen verlof, geen behoefte	Onbekend	Totaal	Verlof	Geen verlof, wel behoefte	Geen verlof, geen behoefte	Onbekend	
	<i>x 1 000</i>										
Totaal	591	79	113	393	6	462	141	64	254	3	
Geslacht											
Man	277	40	51	184	2	206	69	26	110	.	
Vrouw	314	39	61	209	4	256	72	39	144	2	
Leeftijd											
15–44 jaar	279	38	56	182	3	300	101	40	157	2	
45–64 jaar	312	41	57	211	4	163	40	24	97	2	
Opleidingsniveau											
Laag	131	15	22	92	2	73	17	13	43	.	
Middelbaar	273	38	55	177	3	197	62	27	107	.	
Hoog	187	25	36	124	2	192	62	24	104	2	
Herkomst											
Autochtoon	503	63	93	341	5	389	121	48	217	3	
Westerse Allochtoon	54	9	11	33	.	42	12	7	23	.	
Niet-Westerse Allochtoon	35	7	8	19	.	31	8	9	14	.	
Samenstelling huishouden											
Eenpersoonshuishouden	75	12	16	45	.	50	11	9	29	.	
Alleenstaande met kinderen en/of anderen	26	5	7	14	.	33	8	9	17	.	
Paar	181	22	29	128	.	91	20	10	60	.	
Paar met kinderen en/of anderen	309	40	60	205	3	288	102	36	148	2	
Arbeidsduur											
12–23	132	11	20	97	4	108	26	11	69	2	
24–34	150	19	32	98	.	137	45	24	68	.	
Meer dan 35 uur	309	49	60	198	2	218	71	30	116	.	
Sector werkzaam											
Landbouw, Nijverheid etc.	116	15	24	75	.	81	27	14	40	.	
Commerciële dienstverlening	183	28	31	121	2	145	42	20	82	.	
Niet commerciële dienstverlening	277	34	56	184	2	223	69	28	124	2	
Bedrijfsgrootte											
2–19 personen	56	5	8	43	.	47	11	6	30	.	
20–99 personen	73	9	11	52	.	67	20	11	35	.	
100 of meer personen	135	19	26	90	.	104	32	15	55	2	
Hulp partner											
Alleen gezorgd	278	47	66	162	3	219	65	35	117	2	
Samen met partner gezorgd	313	32	47	231	3	243	76	29	137	.	
Zorgvrager (meerdere mogelijk)											
Kind	53	10	15	27	.	0	0	0	0	0	
Partner	63	20	15	27	.	0	0	0	0	0	
Ouder	362	37	64	257	3	0	0	0	0	0	
Familieid, vriend of ander kind	141	15	25	99	2	0	0	0	0	0	
Ernst zorgsituatie											
Levensbedreigend	192	27	41	121	3	0	0	0	0	0	
Niet levensbedreigend	399	52	72	272	3	0	0	0	0	0	